

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**ANALYSIS OF ENGLISH VARIATIONS IN PERSIAN (IN ایران NEWSPAPER)****Nadir Nuriddinov**

PhD, Associate Professor

Tashkent State University of Oriental Studies

Tashkent, Uzbekistan

Robiya Nuriddinbekova

Student

Tashkent State University of Oriental Studies

Tashkent, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: and phrases: linguistics, Persian, acquisition, English, science, pre-Islamic, modern Persian.

Received: 28.05.23**Accepted:** 30.05.23**Published:** 01.06.23

Abstract: It is known that the assimilation of words from one language to another is not something new for any of us. Borrowings undergo various changes when moving from one language to another. This acquisition is a phenomenon that occurs due to the needs of the receiving language and the rules of the mutual language. This phenomenon of borrowings did not escape English borrowings from Persian. The study of phonetic adaptation of loanwords is an important problem. In this article, the phonetic adaptation of some English acquisitions in Persian, the process of changing the sound, is analyzed by examples and compared with the form in English.

FORS TILIDAGI INGLIZCHA O‘ZLASHMALAR TAHLILI (GAZETASI ایران MISOLIDA)**Nodir Nuriddinov**

PhD, dotsent

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Toshkent, O‘zbekiston

Robiya Nuriddinbekova

Talaba

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti

Toshkent, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: tilshunoslik, fors tili, oʻzlashma, ingliz tili, ilm-fan, islomgacha boʻlgan davr, hozirgi davr fors tili.

Annotatsiya: Maʼlumki, bir tildan boshqa bir tilga soʻzlarning oʻzlashishi hech birimiz uchun yangilik emas. Oʻzlashmalar bir tildan boshqasiga oʻtar ekan, turli oʻzgarishlarga uchraydi. Bu oʻzlashma qabul qilayotgan tilning ehtiyoji va oʻzaro til qoidalaridan kelib chiqqan holda yuz beradigan hodisadir. Oʻzlashmalar bilan yuz beradigan ushbu hodisa fors tilidagi inglizcha oʻzlashmalarni ham chetlab oʻtgan emas. Oʻzlashmalarning fonetik moslashuvini oʻrganish muhim masala hisoblanadi. Mazkur maqolada fors tilidagi ayrim inglizcha oʻzlashmalarning fonetik moslashuvi, tovush oʻzgarish jarayoni misollar orqali tahlil qilingan va ingliz tilidagi shakli bilan qiyoslangan.

**АНАЛИЗ АНГЛИЙСКИХ ВАРИАЦИЙ В ПЕРСИДСКОМ ЯЗЫКЕ (НА ПРИМЕРЕ
ГАЗЕТЫ ایران)**

Надир Нуриддинов

PhD, доцент

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

Робия Нуриддинбекова

Студент

Ташкентский государственный университет востоковедения

Ташкент, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: и фразы: языкознание, персидский язык, приобретение, английский язык, наука, доисламский, современный персидский язык.

Аннотация: Известно, что усвоение слов из одного языка в другой не является чем-то новым для любого из нас. Заимствования претерпевают различные изменения при переходе из одного языка в другой. Это приобретение представляет собой явление, которое происходит благодаря потребностям принимающего языка и правилам взаимного языка. Это явление заимствований не избежало английских заимствований из персидского языка. Изучение фонетической адаптации заимствованных слов является важной проблемой. В этой статье фонетическая адаптация некоторых английских приобретений в персидском языке, процесс изменения звука анализируется на примерах и сравнивается с формой в английском языке.

KIRISH

Turli qabila va xalqlar qadimdan oʻzaro iqtisodiy va madaniy aloqada boʻlib kelganlar. Buning natijasida bir tildan ikkinchi bir tilga ayrim soʻzlar kirib oʻzlashib kelgan. Dunyoda boshqa til vositalarini oʻzlashtirmagan birorta “sof” til yoʻq. Boshqa tillardan qabul qilingan soʻzlar tilning grammatik-lugʻaviy tarkibiga hech qanday taʼsir qilmasdan oʻzlashtiriladi. Ular odatda, narsalik tushunchasini ifoda qiluvchi soʻzlar boʻladi; yangi narsalar oʻziga xos nomlar bilan oʻzlashtiriladi. Boshqa tillardan ehtiyoj natijasida qabul qilingan soʻzlar tilning lugʻat boyligini kengaytirib, nutq vositalarini boyitadi. Odatda boshqa tillardan oʻzlashtirilgan soʻzlar “begona soʻz” deb ajratilmasdan nutqda qoʻllaniladi. Xalqlarning iqtisodiy va madaniy aloqalari fan va texnika sohasida umumiylik yuzaga kelishi natijasida tillarning boyligida internatsional elementlar yuzaga keladi. Ular boshqa tillardan qabul qilingani uchun aynan oʻsha tildagidek talaffuz qilinishi maʼqul hisoblanadi.

Mazkur maqola fors tiliga ingliz tilidan oʻzlashgan oʻzlashmalar tahlili, ularning qoʻllanilish darajasi va jamiyat soʻzlashuvdagi ahamiyati haqida boʻlib, Eronda chop etiladigan “ايران” gazetasi manba qilib olingan va undagi maqolaning tahlili orqali matbuot va keng omma orasida oʻzlashmalarining qoʻllanilish doirasi va darajasi tadqiq qilingan. Shu bilan bir qatorda, soʻzlarni tahlil qilishda “فرهنگ فارسی معین” (F. M.) hamda “فرهنگ عمید” (F. A.) lugʻatlaridan foydalanilgan.

ASOSIY QISM

Fors tili oʻzining manbalariga asosan 25 asrlik tarixida oʻzga tillar bilan chambarchas aloqada boʻlgan va bu davrda unga yaqin aloqada boʻlgan tillar taʼsir oʻtkazgan. Islomgacha boʻlgan davrda fors tiliga yunon, oromiy, lotin, hind va turk tillaridan oʻzlashmalar kirib kelgan. Buning dalili bu soʻzlarning oʻrta fors tili va ilk klassik davr fors tili manbalarida uchrashi boʻlishi mumkin.

Hozirgi zamon fors tilining mukammal lugʻatlaridan Ali Akbar Nafisiyning “Farnudsar” lugʻatida 158.431 lugʻat birligi roʻyxatga olingan, shu jumladan, 99.522 lugʻat birligi (63%) arab tiliga oid soʻzlarni tashkil qiladi. Undan tashqari lugʻatga kirgan turkiy tilidan oʻzlashmalar va Yevropa tillaridan oʻzlashmalar hisobga olinadigan boʻlsa, fors tilining asl lugʻati uchdan bir qisminigina tashkil qilishi maʼlum boʻladi. Albatta bu hozirgi zamon fors tili holatini aniq aks ettirmaydi, chunki bu lugʻat 1938-yilda tuzib chiqilgan boʻlib, lugʻat birliklarining manbayi, uslubiy qatlamlari va statistik maʼlumotlari aniq maʼlum emas.

Hozirgi zamon fors tili va boshqa tillar aloqalarining yangi bosqichi 1979-yil Eron Islom Inqilobidan soʻng boshlanadi. Bu davrga kelib, Eron Islom Respublikasi barpo etilgandan soʻng, davlatning til siyosati ham oʻzgardi. Agar bundan ilgari 1972-yili faoliyatini boshlagan Eron til

akademiyasi (Farhangestān-e zabān-e fārsi-ye Irān) fors tilidagi Yevropa tillaridan o‘zlashmalar qatorida asrlar davomida fors adabiyotida o‘zlashib, singib ketgan arabiy o‘zlashmalarni forsiy muqobili bilan almashtirishga harakat qilgan bo‘lsalar, Islom inqilobidan so‘ng sharoit butunlay o‘zgardi.

Hozirgi zamon fors tilida Yevropa tillaridan o‘zlashmalar ham ko‘payib bormoqda. Ayniqsa, ilm-fan va fanniy jihozlar sohasida minglab ingliz, fransuz tillaridan o‘zlashmalarni kuzatish mumkin. Masalan, G‘ulom Husain Sadri Afshor tuzgan “فرهنگ فارسی امروز” *Farhang-e fārsi-ye emruz* lug‘atiga bir yengil nazar yuritishning o‘zi kifoya: *berigād* “brigada”, *bereyl* “brayl xati” va boshqalar. Yevropa tillaridan ilmiy-fanniy terminlarning selday oqib kelishi fors tilining kelgusi rivojiga o‘ta katta xavf tug‘diradi. Chunki shu ketishda yevropeizmlar oqimi tinimsiz tilga kirib kelaversa, yaqin kelajakda fors tili faqat maishiy mavzularda aloqa vositasiga aylanib qolishi, ilm-fan tili esa ingliz tili va internatsional terminlarning o‘zlashmalaridan iborat bo‘lish xavfi bor.

Ingliz tilidan o‘zlashmalar ham fransuz tili kabi XIX asr oxiri va XX asr 50-60- yillarida kirib kela boshladi. Buning asosiy sabablaridan biri Angliya - Eron mutaxassislarining neft sanoati bo‘yicha hamkorligi, Amerika Qo‘shma Shtatlarining shoh davrida Eron nufuzi va ayniqsa, ilm-fan, ishlab chiqarish mahsulotlarining ko‘plab chetdan keltirilishi va chetdan keltirilgan mollarning asosan ingliz tilida atalishi edi. Masalan, Eronda avtomobil sanoatining rivojlanishi Amerika va Yevropa mamlakatlari bilan hamkorlik natijasida yuzaga kelgan. Demakki, avtomobil bilan bog‘liq yuzlab atamalar fors tiliga kirib kelgan. Masalan, *māshin* “avtomobil”, *fanar* “prujina”, *kalač* “uzatkich” va hokazo. Ilm-fan sohasida nimaiki yaratilgan bo‘lsa, ko‘pinch u inglizcha nomi bilan muomalaga kiritiladi: *jat* “reaktiv samalyot”, *helicopter* “vertolyot”, *tayp* “yozuv mashinasi” va boshqalar. Shuningdek, iqtisodiy - siyosiy va maishiy mavzudagi bir qator so‘z va terminlar ingliz tilidan kirib kelgan. Masalan, *miting* “miting”, *futbāl* “futbol” va hokazo. Ingliz tilidan sport mavzusiga oid so‘zlar ham o‘zlashgan. Masalan “kubok”, *tim* “komanda”, *kamp* “lager” va shunga o‘xshash so‘zlar.

Shuni ham zikr etish joizki, Eronda purizm til siyosati, Farhangestonning faoliyati va ziyolilarning chet el o‘zlashmalaridan fors tilini saqlab qolishga qilayotgan say - harakatiga qaramasdan fors tiliga ilm - fan sohasi va ilmiy tilning turli yo‘nalishlaridagi yevropeizmlarning, ayniqsa, ingliz tilining ta’siri kuchli bo‘lib qolmoqda. Buning dalili uchun Eron gazetalaridan birontasini varoqlab, undagi e’lonlar qismiga nazar tashlashning o‘zi kifoya.

Masalan «ایران» Eron gazetasining 2021-yil 16-dekabrda chop etilgan nashrida ilm-fanga oid فناوری *fanāvāri* “texnologiya” ruknida quyidagi inglizcha o‘zlashmalar kuzatildi:

ma’nosi	inglizcha transkripsiya	inglizcha shakli	forscha transkripsiya	forscha shakli
telefon	<i>telifāun</i>	telephone	<i>telefon</i>	تلفن

bekor qilmoq	<i>kānsel</i>	cancel	<i>kānsel kardan</i>	کنسل کردن
internet (tarmog'i)	<i>inte:net</i>	internet	<i>internet</i>	اینترنت
video	<i>vidiou</i>	video	<i>vidyu</i>	ویدیو
ekotizim	<i>ékòsistəm</i>	ecosystem	<i>ekosistem</i>	اکوسیستم

Yuqoridagi misollarni birma-bir tahlil qiladigan bo'lsak, ingliz tilidagi "cancel" fe'li fors tiliga kirgach, کنسل کردن *kānsel kardan* "bekor qilmoq" qo'shma fe'lida ismiy qism vazifasini bajarib kelmoqda. Ma'lumki, ingliz tilidagi "cancel" so'zi ham xuddi shu ma'noni anglatadi. Talaffuzda esa "cancel" fe'lining birinchi bo'g'inidagi *ə* tovushi fors tiliga o'zlashgandan so'ng *a* tovushiga o'zgarib, *kānsel* talaffuzini hosil qilgan.

این نرم افزار به شما امکان می دهد تا بتوانید به ویندوز می شود دسترسی یافته و مواد دلخواه را **کنسل کنید** (ایران، ص. ۱۱)

*In narmāfzār be shomā emkān midehad tā betavānid be vindowz mishavad dastresi yāfte va mavād-e delxāh-rā **kānsel konid**.*

"Ushbu dastur sizga Windowsga kirish va kerakli tarkibni **bekor qilish** imkonini beradi".

Internet so'zida esa talaffuz jihatidan ingliz tilida tushirib qoldiriladigan "r" tovushi (*inte:net*) fors tiliga o'zlashganda aniq talaffuz qilinishiga guvoh bo'lamiz: **اینترنت** *internet*

Fors tilidagi **ویدیو** o'zlashmasi ingliz tiida *vidiou* shaklida talaffuz qilinadi. Ma'lumki, fors tilida ko'p holatlarda ikkita unli yonma-yon kelishi kuzatilmaydi, shuning uchun *io* diftong tovushlari tushib qolib, o'rniga *y* tovushi talaffuzi bilan kirgan holda *vidyu* shakliga o'zgargan.

این عکس ها و ویدیو ها در آی کلود ذخیره می شوند (ایران، ص. ۱۱)

In aks-hā va vidyu-hā dar āykelod zahire mišavad "Ushbu fotosuratlar va **video**lar iCloudda saqlanadi".

Shu bilan birga fors tilida ma'nosi o'zgarmaydigan atoqli otlar ham talaygina:

ma'nosi	inglizcha transkripsiya	inglizcha shakli	forscha transkripsiya	forscha shakli
Amerika	<i>amerika</i>	America	<i>emrikā</i>	امریکا
Windows (operatsion tizimi)	<i>vindowz</i>	Windows	<i>vindowz</i>	ویندوز
Iphone (telefon rusumi)	<i>ayfəun</i>	Iphone	<i>āyfon</i>	آیفون
Facebook (ijtimoiy tarmog'i)	<i>feisbük</i>	Facebook	<i>fisbuk</i>	فیسبوک
Android	<i>Əndroid</i>	Android	<i>enderoyd</i>	اندروید

What's up (ijtimoiy tarmog' i)	<i>Vats ap</i>	What's up	<i>vātsāb</i>	واتس آپ
Google (internet tarmog' i)	<i>Gu:gal</i>	Google	<i>gogal</i>	گوگل

Ingliz tilidan o'zlashgan **America** so'zining fors tilida ikki xil ko'rinishi mavjud. **امریکا** *emrikā* va **آمریکا** *āmrikā*. Gazeta manbalarida esa biz aynan **امریکا** *emrikā* shaklining ishlatilishiga guvoh bo'ldik va bu shakl asl tildagi shakliga yaqinrog'i hisoblanib *ā* emas balki *e* tovushi bilan boshlanadi. Shu bilan birga o'zlashmada fonetik o'zgarish ham yo'q emas, ya'ni ingliz tilida so'zning o'rtasida keluvchi, *m* va *r* tovushlari orasidagi *e* tovushi tushirib qoldirilgan hamda oxiridagi *a* tovushi *ā* ga o'zgarishi kuzatilgan. Natijada, *amerika* emas balki *emrikā* talaffuzi hosil bo'lgan.

وزرات بازرگانی **امریکا** NSO Group را فهرست سیاه خود قرار داد. (ایران، ص. ۱۱)
در نوامبر

*Vezārat-e bāzargāni-ye **emrikā** dar novāmr NSO group-rā feherest siyāh-e xod yarār dād*
“Noyabr oyida **Amerika** Savdo vazirligi NSO guruhini o'z qora ro'yxatiga kiritdi”.

Windows so'zini aslida inglizlar ham so'z oxiridagi *w* ni *u* tovushi bilan *vindouz* shaklida diftongli talaffuz qilishadi. Bilamizki fors tilida ham aynan shu *ou* diftongi orqali ifodalanadi. Shu sabab hech qanday tafovut yuzaga kelmagan va bu so'z **ویندوز** shaklida hech qanday o'zgarishsiz o'zlashgan.

مایکروسافت نوار وظیفه **ویندوز** ۱۱ را با تغییرات مهمی همراه می‌کند

*Māykrosāft navār-e vazife-ye **vindouz** yāzdah-rā ta'yirāt-e mohemmi hamrāh mikonad*

“Microsoft **Windows** 11 vazifalar paneliga muhim o'zgarishlar kiritdi”.
(<https://www.zoomit.ir>)

Ingliz tilidagi “Iphone” so'zining ham fors tilida ikki xil ko'rinishi mavjud ekan. Biri **آیفون**, ikkinchisi esa **ایفون**, lekin gazeta maqolalarida **آیفون** shakli qo'llanilishi kuzatildi. Bunda o'zlashma so'zning faqat birinchi bo'g'inida tovush o'zgarishi hodisasi yuz bergan. Ingliz tilidagi *a* tovushi fors tilida *ā* ga aylangan, ya'ni *ayfon* talaffuzi *āyfon* ga o'zgargan.

از ظرفیت ذخیره‌سازی **آیفون** خود به بهترین شکل استفاده کنید (ایران، ص. ۱۱)

Az zarfiyyat-e zahiresāzi-ye **āyfon-e** xod be behtarīn shekl estefāde konid “O'z **Iphon**eningiz saqlash hajmidan maksimal tarzda foydalaning.

Facebook **فیسبوک** soʻzi fors tiliga oʻzlashganda esa tovush tushib qolishi hodisasi yuz bergan va asl talaffuzdagi (*feisbuk*) *ei* diftongi *i* ga oʻzgarib, *fisbuk* shakliga kelgan.

با اقدام حقوقی یا انتقاد از سوی شرکت‌های مایکروسافت و **فیس‌بوک** (متا پلتفرمز) روبه رو است.

*Bā eqdām-e huquqi yā enteqād az suye šerkathā-ye māykrosāft va **fisbuk** (metā pelatformez) ruberu ast.*

“U Microsoft va **Facebook** (Meta Platforms) tomonidan qonuniy choralar yoki tanqidlarga duch keladi” (<https://www.zoomit.ir>)

Android **اندروید** va google **گوگل** soʻzlari esa tovush almashinishi hodisasiga uchrab, *android* talaffuzidagi diftonglardan biri boʻlgan *i - y* tovushiga, *gugəl* talaffuzidagi *ə - a* tovushiga oʻzgarib, *gogal* shaklidagi talaffuzga aylangan. Shu bilan birga android soʻzida 3 undosh ketma - ket kelgani sababli *d* va *r* tovush lari orasiga *e* tovushi orttirilib, *enderoyd* shakliga oʻzgargan:

وقتی که از **گوگل** استفاده می کنید روی سه نقطه ضربه بزنید

Vaqtike az **gogal** estefāde mikonid ruye se noqte zarbe bezanid “Qachonki **Googledan** foydalansangiz, uch nuqta ustiga bosing” (<https://www.zoomit.ir>.)

این گوشه‌های سامسونگ نو به روزرسانی **اندروید** ۱۴ را دریافت نمی کنند

*In gušehā-ye sām-sung-e nou be ruzrasāni-ye **anderuyd**-e chahārdah-rā daryāft namikonand* “Ushbu yangi Samsung programmasi **Android** 14 yangilanishini qabul qilmadi” (<https://www.zoomit.ir>)

What's up **آپ** soʻzida esa tovush oʻzgarishi yuz berib up soʻzidagi *a* tovushi fors tiliga kirganda *ā* tovushi bilan almashgan.

متا، شرکت مادر فیسبوک و اینستاگرام و **واتس آپ** در حال برنامه‌ریزی برای یک سری اخراج‌های جدید در این هفته است.

*Metā šerkat-e mādar-e fisbuk-o instāgrām-o **vāts āp** dar hāl-e barnāmerizi barāye yek seri ehrājhā-ye jadid dar in hafte ast* “Facebook, Instagram va **What's up**ning bosh kompaniyasi Meta shu haftada bir qator ishdan boʻshatishlarni rejalashtirmoqda”. (<https://www.zoomit.ir>)

XULOSA

Eron **ایران** gazetasining **فناوری** (ilm-fan) ruknidan yuqorida oʻzlashma sifatida keltirilgan jami 12 ta misollarning deyarli barchasi ism yaʼni ot soʻz turkumiga mansub boʻlib, ulardan faqatgina bittasi fors tilida yangi qoʻshma feʼl yasaliishiga xizmat qiladi (**کنسل کردن**). Gazeta sahifasidan olingan misollar shuni koʻrsatadiki, fors tiliga ingliz tilidan bu sohada koʻproq atoqli

otlar: ijtimoiy tarmoq nomlari, internet tizimlari nomi, turli plarformalar va ommaviy axborot vositalari nomlari o'zlashma sifatida kirib kelgan. O'zlashmalar tilga kirib kelish jarayonida ular orasida fonetik qoidalar yuzasidan tafovut bo'lmasa, talaffuz jihatidan hech qanday o'zgarishsiz tilga o'zlashishi kuzatiladi, masalan, **تلفن، اکوسیستم** kabi so'zlar hech qanday o'zgarishsiz asliy talaffuzi bilan o'zlashgan. Ko'p holatlarda unli tovushlarning o'zgarishi, masalan, *a* ning *ā* ga, *e* ning *a* ga o'zgarish holatlari, ketma – ket kelgan undoshlar orasiga bir unli orttirilish holatlari kuzatildi. Shu bilan birga ba'zi hollarda ketma – ket kelgan unilarning tushib qolib, o'rniga bir undosh orttirilishi qayd etildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abduazizov A. Tilshunoslik nazariyasiga kirish. – T.: Sharq nashriyoti, 2010. B. 90-91.
2. Quronbekov A., Nuriddinov N. Fors tili leksikologiyasi. – T.: TDSHI, 2019. B. 48-49.
3. Nodir Mr, N. (2020). Copulative compounds formed by prepositional interfixes in persian language. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 1(10), 71.
4. Нуриддинов, Н. Н. (2012). Деривативная редупликация в персидском языке (на примере имен существительных, прилагательных и числительных). *Вестник Челябинского государственного университета*, (33 (287)), 161-164.
5. Djafarov, B., Nishanbaeva, A., Mirzakhmedova, K., & Nuriddinov, N. (2021). GRAMMATICAL ADAPTATION OF THE TURKIC LOANWORDS IN PERSIAN (IN THE EXAMPLES OF ADJECTIVE PHRASES). In *Культурология, искусствоведение и филология: современные взгляды и научные исследования* (pp. 102-106).